

JEGYZET WEBERRŐL ÉS LUKÁCSRÓL*

ZOLTAN TARR

1.

Ahogy Weberről azt mondják, hogy egész életén végighúzódnó párbeszédet folytatott Karl Marx szellemével (Albert Salomon), ugyanúgy bonyolódott Lukács György élete hosszúra tartó párbeszédbe Max Weber gondolataival. A kapcsolat köztük 1912-ben kezdődött Heidelbergben (ahol Weber mellett Lukács volt az úgynevezett „Max Weber kör” legkiemelkedőbb tagja), s eltartott egészen Lukács haláláig.

A Weber–Lukács kapcsolat a problémák széles körét érinti. Ezek a tudományosság olyan széles színskáláján helyezkednek el, amely egyaránt magában foglalja a szociológiát, a politikatudományt, az etikát és a történelemfilozófiát. A közös érdeklődés és a közös témák, amelyek köré a két ember Heidelbergben szellemi gyűrűt kovácsolt, négy főbb problémakört tartalmaztak: (a) a II. Internacionálé vulgármarxizmusának bírálata és elutasítása, s ezzel összefüggésben ragaszkodás a (délnyugati) neokantiánus episztemológiához; (b) érdeklődésük a művészet- és irodalomszociológia iránt; (c) az „orosz élmény”, azaz Dosztojevszkij és Tolsztoj befogadása; végül (d) érdeklődésük az etika, különösen az etika és a politikai cselekvés (beleértve az erőszak alkalmazását) problémái iránt.

Párbeszédük olyan volt, hogy abból mind a ketten tanultak. Lukácsnak Weberre gyakorolt befolyását Webernek abban a két mesteri tanulmányában láthatjuk, amelyekben összegzi tudományszociológiáját illetve politikai szociológiáját: *A tudomány mint hivatás* és *A politika mint hivatás*. Föltételezésem az, hogy Webernek „a meggyőződés etikájáról” szóló fejtegetéseihez¹ ugyanúgy Lukács szolgáltatta a modellt, mint ahogy Thomas Mann „A varázshegy” című regényé-

* *International Journal of Politics, Culture and Society*, 3. (Fall 1989), 1. sz. 131–140. o. A dolgozat eredetileg 1985. november 18-án került fölolvadásra a „György Lukács y su epoca” c. nemzetközi szimpóziumon: Universidad Autonoma Metropolitana–Xochimilco.

¹ Lukács György: „A bolsevizmus mint erkölcsi probléma”, in *Forradalomban. Cikkek, tanulmányok 1918–1919*, Magvető, Bp. 1987, 36–41. o.; „Taktika és etika”, uo. 124–132. o.

nek zsidó-jezsuita-kommunista szereplője, Leo Naphta képzeletbeli alakjához is mintát nyújtott.²

Viszonzásul Weber olyan gondolatokkal látta el Lukácsot, amelyek meggyökere-
sedtek Lukács munkásságában. *Történelem és osztálytudat* című tanulmánygyűjte-
ménye, s különösen annak „Eldologiasodás”-tanulmánya sokkal inkább Weber
ideáltípusos kapitalizmus-meghatározására épít, mint Marx érvelésére. Ugyancsak
Webertől kölcsönözte Lukács az „objektív lehetőség” fogalmát.

A továbbiakban összehasonlítom és szembesítem egymással Lukács és Weber
nézeteit a szocializmusról, az etikáról és az erőszakról, s az értelmiségnek a
szerepéről az utópiára és a realpolitikára való tekintettel.³

2.

Lukács legkorábbi elképzelései a szocializmusról a kultúra problémájához
kapcsolódnak. Már 1910-ben arról kesergett, hogy a nyugati civilizáció képtelen
„új kultúrát” teremteni. Így írt: „A proletárságban, a szocializmusban lehetne az
egyetlen remény. Az a remény, hogy barbárok jönnek, és durva kezekkel tépnek
szét minden túlfinomodottságot... De amit eddig láttunk, nem sok jót ígér. A
szocializmusnak, úgy látszik, nincsen meg az egész lelket betöltő, vallásos ereje,
amely megvolt a primitív kereszténységben.”⁴ Érdekes megjegyezni, hogy ez
megegyezik Engels megállapításával: „Valóban csak a barbárok képesek arra, hogy
a végét járó civilizációban kínlódnó világot megfiatalítsák.”⁵

² Lásd Judith Marcus: *Georg Lukács and Thomas Mann. A Study in the Sociology of Literature*, University of Massachusetts Press, Amherst/Massachusetts 1987.

³ Kezddődjék el a vizsgálódás azzal, hogy meghatározom a kulcsfogalmaimat: az utópiát és a realpolitikát. Karl Mannheim, aki Lukács tanítványa volt, az eszmék három (ideál)tipusát különböztette meg. A „helyzettel megfelelő összhangban lévő eszméket”, amelyek realpolitikus irányításhoz vezetnek, szembeállította az ideológiákkal és az utópiákkal, azaz az eszmék két olyan fő kategóriájával, amelyek transzcendálják a helyzetet, vagy arra törekszenek, hogy transzcendálják azt. Az ideológiáknak soha nem sikerült ténylegesen megvalósítaniuk azt, amit elgondoltak. (Mannheim példája a keresztény testvéri szeretet, amelynek a megvalósulása lehetetlen egy olyan társadalomban, amelyet nem ugyanazon az alapon szerveznek.) Mannheim szerint egy lelkiállapot akkor utópisztikus, ha nincs összhangban a valósággal, ha arra törekszik, hogy meghaladja a valóságot és összetörje a dolgok rendjét, azaz akkor, amikor bizonyos társadalmi csoportok vágyképeket foglalnak tényleges életmódjukba. Lukács „vágyképe” egy állam, bürokrácia, elidegenedés és eldologiasodás nélküli társadalmat idézett meg, mint ezt valamennyi 1910 és 1929 közötti premarxista és marxista írása bizonyítja. – Lásd mindehhez még Karl Mannheim: *Ideology and Utopia*, Harcourt, Brace, and World Inc., New York 1936, 192–195. o.

⁴ Lásd Lukács: *Ifjúkori művek (1902–1918)*, Magvető, Bp. 1977, 428. o.

⁵ Vö. Engels: *A család, a magántulajdon és az állam eredete*.

Lukács korai eszméiről és a szocializmust illető várakozásairól Marianne Weber is beszámol: „Weberék találkoztak néhány filozófussal az ellentétes világnézeti pólusról is Kelet-Európából, olyanokkal, akik akkortáiban váltak ismertté. Különösen a magyar Georg von Lukács volt az, akivel Weberék szoros baráti kapcsolatba kerültek... Ezeket a fiatal filozófusokat a transzcendens Isten új küldöttének eszkatologikus reményei mozgatták, s az üdvösség alapját egy olyan szocialista rendben látták, amelyet a testvériség teremtet meg.”⁶ Az első világháború kitörése után Lukácsnak a nyugati civilizációval szembeni állásfoglalása megváltozott: a kiábrándultságot a kétségbeesés és az elutasítás váltotta föl. A gyilkos háború arcába kiáltotta: „ki ment meg minket a nyugati civilizációtól?”⁷

Lukács „eszkatologikus reményei egy szocialista rendben megvalósuló üdvösséget illetően” ahhoz az erőfeszítéséhez kapcsolódtak, hogy dűlőre jusson Dosztojevszkij, továbbá „orosz kapcsolatához”. Az elmélet szintjén Lukács eszményképe a szocializmusról ahhoz kapcsolódott, hogy ő hosszú távon belemerült az etikába, és kutatott egy etika után. Ha készek vagyunk elhinni a visszaemlékezéseit, akkor ez a kutatás kilenc éves korában kezdődött, amikor az *Iliászt* olvasta. Házassága pedig, amelyet 1914 májusában kötött az orosz szociálforradalmár művésznővel, Jelena Grabenkóval, a személyesség szintjén is kapcsolatot jelentett számára Oroszországgal. Barátja, Ernst Bloch azonban alighanem túlzott Michael Löwynek adott interjújában, amikor ezt a kapcsolatot úgy jellemezte, hogy „Jelena révén Lukács úgyszólván Dosztojevszkij házasságát össze, Jelena dosztojevszkiji Oroszországgal...”⁸ Lukácsnak az első világháború éveiben, majd az ezt követő forradalmi fölfordulás során született írásai az etikai problémákkal vívott küzdelmét mutatják és etikai fejlődése útjelzőinek tekinthetők. Ezek között az írások között vannak (a) a Dosztojevszkij-kézirat (1914–1915); (b) levelezése Paul Ernsttel (1915–1919); (c) „A bolsevizmus mint erkölcsi probléma” (1918. december) és (d) „Taktika és etika” (1919. január) című tanulmányai.⁹

Lukács 1915 márciusában arról írt Paul Ernstnek, hogy félretette *Eszttikáját*, és Dosztojevszkijről szóló új könyvén kezdett dolgozni. „A könyv azonban Dosztojevszkijnél sokkal többet tartalmaz majd: metafizikai-etikám és történetfilozófiám nagy részét.”¹⁰ Arra kérte Ernstet, hogy küldje el neki Ropsinnak *A fakó*

⁶ Marianne Weber: *Max Weber. A Biography*, John Wiley and Sons, New York 1975, 466. o.

⁷ Lásd Lukács: *A heidelbergi művészetfilozófia és esztétika + A regény elmélete*, Magvető, Bp. 1975, 479. o.

⁸ Michael Löwy: „Interview with Ernst Bloch”, *New German Critique*, Fall 1976, no. 9, 43–44. o.

⁹ Vö. Lukács: *Dostojevski. Notizen und Entwürfe*, Akadémiai, Bp. 1985; *Levelezés (1902–1917)*, Magvető, Bp. 1981; *Forradalomban*, 36–41. o.; i. m. 124–132. o.

¹⁰ Lukács György: *Levelezés*, 586. o.

ló című regényét. „Nagyon fontos volna ezt elolvasnom (az orosz terrorizmus pszichológiájához, amiről Dosztojevszkijel összefüggésben sokat akarok írni).”¹¹ Következő, 1915. április 14-i levelében Lukács azt írta, hogy „engem elsősorban a terrorizmus erkölcsi problémája érdekel”. Azonkívül kijelentette, hogy azért érdekli a könyv, mert „itt új embertípus jelent meg”.¹² A következtetés már előrevetíti azt, hogy Lukács kérdésessé teszi és elutasítja a polgári államot: „Állandóan hangsúlyoznunk kell, hogy az egyedüli lényeg csak mi vagyunk; a lelkünk... A képződmények reális hatalmát persze nem lehet tagadni. De a szellem (Geist) halálos vétke, hogy minden hatalmat metafizikai dicsfénnel vesz körül, és ezzel van tele a német gondolkodás Hegel óta. Az állam valóban hatalom —, de kell-e ezért a filozófia utópikus értelmében, az igazi etikának a lényeg szintjén cselekvő értelmében létezőként elismerni? Nem hiszem.” S amikor Ernst erre azt válaszolta, hogy „az állam több, mint valamely hatalom, benne saját lényünk egy része valósul meg”,¹³ akkor Lukács úgy felelt, hogy „metafizikai realitással pedig csak a lélek rendelkezik”.¹⁴ Következésképpen ő Ropsinban „az első etika (a képződményekkel szembeni kötelességek) és a második etika (a lélekkel szembeni kötelességek) közötti régi konfliktus új megjelenési formáját” látta. „A rangsor mindig sajátos dialektikus módon bonyolódik, amikor a lélek nem önmagára, hanem az emberiségre irányul a politikus embernél, a forradalmárnál. Itt — a lélek megmentéséhez — éppen a lélek feláldozása szükséges: egy misztikus etika alapján kell kegyetlen reálpolitikussá válni és megsérteni az abszolút parancsot, [...] a »Ne ölj!« parancsát. Legbenső magvában ez mégis ősrégi probléma, amelyet talán Hebbel Juditja mond ki a legélesebben: »és ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé bűnt helyezett volna — mi vagyok én, hogy ez alól magamat kivonhatnám?«”¹⁵

Tudjuk, hogy Lukács 1914–15 és 1918 decembere között, amikor „Bolsevizmus”-tanulmányában weberi nyelven újrafogalmazta a kérdéskört, viták sorozatában birkózott a problémával. Tette ezt Heidelbergben a Weber-kör tagjaként és Budapesten az úgynevezett Vasárnapi Kör *spiritus rector*aként (1917–1918) egyaránt. Az olyan történelmi események következményeképpen, mint az orosz forradalom és az ezt követő magyarországi forradalom, az elméleti vita a gyakorlat szférájába ment át. A „Bolsevizmus”-tanulmányban, mely utolsó premarxista műve, Lukács különbséget tett „a felelősség etikája” és a „meggyőződés etikája” között. A kettő közül az első megfelel a liberálisok és a szociáldemokraták reformista politikájának, a második pedig a bolsevik politikának, „a cél

¹¹ I. h. — Részletes és figyelmes elemzését lásd Lee Congdon: „Lukács, Camus and the Russian Terrorists”, *Continuity*, no. 1, 17–36. o.

¹² Lukács: *Levelezés*, 590. o.

¹³ I. m., 591–592. o.

¹⁴ I. m., 595. o.

¹⁵ I. m., 595–596. o.

szentesíti az eszközt” elvének. A záró bekezdés jellegzetes módon Dosztojevszkijt idézi meg: „a bolsevizmus azon a metafizikai feltevésen alapul, hogy a rosszból jó származhatik, hogy lehetséges, mint Razumihin mondja Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés*ében, az igazságig keresztülhazudni magunkat”. Lukács következtetése: „E sorok írója nem képes ezt a hitet osztani.”¹⁶ Két héttel később Lukács megváltoztatta az álláspontját és belépett a Kommunista Pártba.

3.

Webernek és Lukácsnak egyaránt meghatározott elképzeléseik voltak a szocializmusról, s voltak jóslataik a forradalom utáni fejleményekről is. Azoknak a későbbi történelmi tapasztalatoknak a fényében, amelyek – egyebek mellett – fél tucat szocialista ország példáján tették lehetővé Weber és Lukács elképzeléseinek az „ellenőrzését”, tanulságos eredményekre vezet, ha összehasonlítjuk a témára vonatkozó gondolataikat.

A Weber által készített részletes előrejelzés az események történelmi haladását illetően a kapitalizmus és a szocializmus növekvő bürokratizálódása. Ettől a kilátástól megrettenve kiáltott föl: „Mit szegezhetünk szembe ezzel a gépezettel, hogy a léleknek ettől a felparcellázásától megőrizzünk szabadnak egy darab emberiséget?”¹⁷ Weber rendkívüli módon borúlátó volt a forradalom utáni fejlődés tekintetében: „Az emocionális forradalmiságot a tradicionális mindennapok követik, a hithős és a hit pedig eltűnik... Miután egy hitharcos hatalomra került, kísérete többnyire a leghétköznapibb javadalmas réteggé fajul.”¹⁸

Ezzel szemben Lukács 1918 és 1923 közötti írásaiban hemzsegnek a megváltás/üdvösség (Erlösung), az erkölcsiség és az erőszak kölcsönösen egymáshoz kapcsolódó témái. „A bolsevizmus mint erkölcsi probléma” (1918) és a „Taktika és etika” (1919) című tanulmányai mellett nézeteit a következő írásaiban is kifejtette: „Az erkölcs szerepe a kommunista termelésben” (1919), „Jogrend és erőszak” (1919), „A kommunista párt morális küldetése” (1920). Lukács 1910-ben azon kesergett, hogy a vallásos hit hiányzik a szociáldemokráciából. Ezt most megtalálta a bolsevizmusban: „Az úgynevezett vallásos hit itt nem egyéb, mint az a [...] bizonyosság, hogy függetlenül minden pillanatnyi vereségtől és visszaeséstől, a történelmi folyamat a mi tetteinkben, a mi tetteinken keresztül halad végig a maga útján.”¹⁹ Az akaratot és a megváltást már a „Bolsevizmus”-tanulmányban magasztalta: „az akarat [...] – éppen mert nem vezethető le semmiféle szociológiai

¹⁶ Lukács György: *Forradalomban*, 41. o.

¹⁷ „Max Weber on Bureaucratization in 1909”, Appendix I, in J. P. Mayer: *Max Weber and German Politics*, Faber and Faber, London 1944.

¹⁸ Max Weber: *A politika mint hivatás*.

¹⁹ Lukács: *Történelem és osztálytudat*, Magvető, Bp. 1971, 268. o.

ténymegállapításból – a szocializmus világnézetének [...] lényeges alkotórésze. [...] ez az akarat teszi a proletariátust az emberiség szociális megváltásának hordozójává, teszi a világtörténet messianikus osztályává.”²⁰ Természetes, hogy amennyiben ez vallás – vagy *Ersatzreligion* –, annyiban küldetésnek és ítéletnek is kell lennie. Lukács valóban beszél arról, hogy a proletariátusnak történelmi küldetése van, s úgy látja, hogy a proletariátus fejlődésének problémája saját „objektív történelmi küldetésének” betöltéséig a proletariátus belső átalakulásának problémája. Az üdvösségről folytatott heidelbergi vitáktól egyenes fejlődési vonal vezet a budapesti kommünig, amelyben – Lukács így látta – a történelmi materializmus „legfontosabb feladata, hogy pontos ítéletet hozzon a tőkés társadalmi rendről”²¹

Lukács a *Történelem és osztálytudat*ban fejtette ki az erőszak szerepét az egyik gazdasági-társadalmi rendszerből a másikba való átalakulásban. Úgy érvelt, hogy a termelőerők növekedése önmagában nem biztosítéka a társadalmi változásnak. Amikor azt írta, hogy „olyan helyzet keletkezett, amelyet csak erőszak útján lehet megoldani”,²² valójában a korabeli forradalmakat tartotta szem előtt. Lukács, széles körű hivatkozásokkal Marxra, kifejtette a „gazdaságon kívüli” erőszak szerepét a történelmi változásokban, különösen a kapitalizmus születésében. Elutasította a „vulgármarxista ökonomizmust”, amely az erőszak fontosságát „gazdasági tényezőként” figyelmen kívül hagyja, s azt állítja, hogy a szocializmust anélkül kell megvalósítani, hogy a „gazdaságon kívüli” erőszak eszközeihez folyamodnánk, pusztán a gazdaság immanens törvényei révén. Lukács úgy érvelt, hogy abban a korszakban, amelyben ő él, „az erőszak lesz a helyzet döntő [...] tényezője”.²³ Fejtegetését összegezve Lukács elérkezett az erőszak „elsődlegességéhez”: „Mert bármilyen nagy volt is az erőszak gazdasági jelentősége a kapitalizmushoz vezető átmenetben, mindig a gazdaság volt az elsődleges princípium, az erőszak csupán a gazdaságot szolgáló, elősegítő, az útjában álló akadályokat félresöpörő elv volt. Itt ezzel szemben az erőszak olyan elvek szolgálatában áll, amelyek minden korábbi társadalomban csak mint »felépítmény«, csak mint a szükségszerűséggel végbemenő folyamatot kísérő, általa meghatározott mozzanatok fordulhattak elő – az ember szolgálatában, emberként való kibontakozásának szolgálatában.”²⁴ Következésképpen „az erőszak kérdése itt megelőzi a gazdaságét”.

²⁰ Lukács György: *Forradalomban*, 38. o.

²¹ Lukács György: *Történelem és osztálytudat*, 512. o.

²² I. m., 534. o. – Lásd még Gajo Petrović: „Socialism, Revolution, and Violence”, in Leszek Kolakowski–Stuart Hampshire eds.: *The Socialist Idea*, Basic Books, New York 1974, 96–110. o.

²³ I. m., 541. o.

²⁴ I. m., 549–550. o.

Lukácsal szemben, aki egyesítette az üdvösséget és az erőszakot, Weber elismerte ugyan az erőszak történelmi szerepét, de határozottan ragaszkodott ahhoz, hogy külön kell választani az üdvösségtől. „Az erőszakos társadalmi cselekvés — írta — nyilvánvalóan valami egészen ősi dolog. Minden csoport, a háztartástól a politikai pártig, mindig a fizikai erőszakhoz folyamodott, amikor védenie kellett tagjainak az érdekeit, s képes volt arra, hogy így cselekedjék.”²⁵ Az az ember azonban, „aki saját lelke üdvét és mások lelkének megmentését keresi, az ne a politika útján keresse azt, hiszen a politikának egészen más feladatai vannak, olyanok, amelyek csak erőszakkal oldhatók meg”.²⁶

Ami az értelmiségiek szerepét illeti, egyetértés volt Lukács és Weber között abban, ahogyan a problémát értelmezték, eltértek azonban egymástól abban, ahogyan értékelték. Az értékelésüket mindketten a közép-európai (müncheni és budapesti) forradalmakra alapozták — Weber megfigyelőként, Lukács részt vevő megfigyelőként. Weber — „Szocializmus” című bécsi előadásában — a következő megjegyzést tette: „határozott ellentétben azzal a véleménnyel, hogy az üdvösség csak a szakszervezeti szövetségekben egyesült igazi munkásoktól jöhet, s nem a politikusoktól, vagy bármiféle kívülállóktól, a helyzet az, hogy a szindikalista mozgalomban [...] hatalmas számú tanult értelmiségi van. [...] romantikusok, [...] akik vágyakoznak a nagy forradalmi csodára, s hatalmasnak érzik az alkalmat.”²⁷ Weber bizonyosnak látta azt, hogy „háborús időszakban, abban a hihetetlen felfordulásban, amelyet ez magával hoz, számba véve azt, amin a munkások keresztülmennek, különösen az éhség hatását, a munkások tömegei, [...] ha fegyver van a kezükben, az értelmiségiek vezetése alatt megragadhatják a hatalmat, feltéve, hogy az állam politikai és katonai összeomlása alkalmat nyújt nekik erre”.²⁸ Valóban, pontosan ez az, ami az első világháború után Oroszországban, Németországban és Magyarországon történt. Weber általánosabb szociológiai formában is megfogalmazta az érvelését, s ebben azt mondja, hogy „egy osztályon belül akkor jön létre a legkönnyebben társulás a közös cselekvésre, [...] ha a vezetés világos célokat tűz ki, amelyeket rendszerint a nem az osztályhoz tartozó személyek (értelmiségiek) erőltetnek az osztályra, vagy legalábbis értelmeznek az osztály számára”.²⁹

Lukács a lenini vonalat követte, amelyet először „a renegát Kautsky” fogalmazott meg.³⁰ Szilárdan hitt abban az alapelvben, hogy az értelmiségiek kötelessége az, hogy kívülről osztálytudatot hozzanak a munkásoknak, s ennek megfelelően is cselekedett. A *Történelem és osztálytudat*ban ezt „hozzárendelt tudatnak”

²⁵ Max Weber: *Gazdaság és társadalom* (2.).

²⁶ Max Weber: *A politika mint hivatás*.

²⁷ Lásd Max Weber: *The Interpretation of Social Reality*, Scribner's, New York 1971, 215. o.

²⁸ I. h.

²⁹ Max Weber: *Gazdaság és társadalom*.

³⁰ Lenin: *Mi a teendő?*

nevezte, ami egy olyan fogalom, amelyet marxi, lenini és weberi gondolatokból rakott össze. Lukács különbséget tett a proletariátus empirikusan adott „pszichológiai osztálytudata” és a „hozzárendelt osztálytudat” között. Fejtegetése egy olyan mottóval kezdődik, amelyet Marxtól vett: „Nem arról van szó, hogy az egyik vagy másik proletár vagy akár az egész proletariátus időlegesen mit képzel el céljának. Arról van szó, hogy mi a proletariátus, és hogy e létének megfelelően, történelmileg mit lesz kénytelen tenni.”³¹ Az első világháború utáni helyzet adta földadat „a pszichológiai tudatot a hozzárendelthez közelíteni”.³² A valóságos „osztálytudat [...] az a racionálisan meghatározott reakció, melyet ilyen módon hozzárendelünk a termelési folyamaton belüli meghatározott, tipikus helyzethez”. Így, válsághelyzetben, „szükséges e (pszichológiai – empirikus) tudat meghaladása”.³³

Összegezve: a probléma az, hogy miként haladjuk meg a tiszta leírást, s engedjünk az objektív lehetőségnek (objektive Möglichkeit): „Ha a tudatot a társadalom egészére vonatkoztatjuk, megismerhetővé válnak azok a gondolatok és érzelmek, amelyekkel meghatározott élethelyzetekben akkor *rendelkezni*nek az emberek, ha tökéletesen *meg tudnák ragadni* e helyzetet is és a belőle következő érdeküket is, mind a közvetlen vonatkozásában, mind pedig az egész társadalom [...] felépítésének vonatkozásában.”³⁴ Így „az osztálytudat objektív elmélete objektív lehetőségének elmélete”.³⁵

4.

Weber és Lukács két ideáltipikusan ellentétes álláspontot képviselt a politikai elméletben és gyakorlatban: a liberális reálpolitikát és az annak megfelelő „felelősség-etikát” az első, míg ezzel szemben a messianisztikus szocialista utópiát és ennek etikáját, a „végső célokét” a második. S mégis lehetségesek közös alapok. Valójában, ha Lukács életművét tekintjük, lehetséges egy olyan érvelés, hogy bizonyos tekintetben ő is elfogadta a reálpolitikát (*Versöhnung* még a sztalinista valósággal is), de megőrzött egy földalatti utópisztikus fonalat. Lucien Goldmann például a fiatal Lukácsot, *A lélek és a formák* szerzőjét a modern egzisztencializmus egyik alapítójának nevezte;³⁶ Irving Howe pedig, a figyelmes amerikai irodalomkritikus, „mély földalatti kapcsolatot” észlelt még az idős Lukács és az egzisztencializmus között is.³⁷ Hasonlóképpen, hajlom rá, hogy fölvessem:

³¹ Lásd Lukács: *Történelem és osztálytudat*, 270. o.

³² I. m., 309. o.

³³ I. m., 277, 310. o.

³⁴ I. m., 277. o.

³⁵ I. m., 316. o.

³⁶ Lucien Goldmann: „Georg Lukács, der Essayist”, in *Dialektische Untersuchungen*, Luchterhand, Berlin und Neuwied 1966, 173–187. o.

³⁷ Irving Howe: „Preface to the American edition: A Word about Georg Lukács”, in Georg

Lukácsnak, a reálpolitikusnak az életművében egy „mélyen földalatti” utópisztikus hajlamnak a folytonosságát érzékelhetjük. Ebben az értelemben Lukács élete és műve azt példázza, amit barátja, Max Weber a következőképpen fogalmazott meg *A politika mint hivatás* című tanulmányában: „a politikát fejjel csinálják ugyan, de bizonyosan nem csak fejjel... Nem írhatjuk elő másoknak sem azt, hogy az érzületetikát vagy a felelősségetikát kell-e követniük, sem pedig azt, mikor az egyiket és mikor a másikat. [...] az érzületetika és a felelősségetika nem abszolút ellentétek, hanem inkább kiegészítők, melyek csak egymással összhangban teszik az igazi embert — azt, akinek a politika a hivatása lehet.” Ebben az értelemben Lukács talán „weberiánus marxista” volt.

(Fordította Keresztes György)